

Estetická norma artefaktov trácko-skýtskeho horizontu na Slovensku

Lukáš Makky; lukas.makky@gmail.com

Abstrakt: Estetika, ako veda, má za úlohu skúmať akékoľvek prejavy estetického myslenia, vyhodnocovať vnímanie a interpretáciu výsledných artefaktov ako aj analyzovať možnosti estetického skúmania ostatnej časti spoločnosti a objektov bežne na okraji tohto záujmu. Predkladaná štúdia sa obracia na obdobie slovenského praveku (doba železná) kedy diktovali vývoj Európy krajiny antického Grécka a neskôr antického Ríma, konkrétne na obdobie kedy k nám prenikajú cudzie etniká Trákov a Skýtov. Cieľom práce je estetická interpretácia vybraných objektov tohto obdobia so zameraním na analýzu estetickej normy a vyhodnotenie dôsledkov jej uplatňovania v praxi a na výslednú podobu objektov. S ňou je prepojená aj estetická funkcia, ktorá je nutne prítomná v objektoch pridržajúcich sa estetickej normy a vo všeobecnosti, môže byť identifikovaná v akomkoľvek objekte.

Kľúčové slová: trácko-skýtsky horizont, praveké artefakty, estetické objekty, estetická norma, estetická funkcia, kultová funkcia, transakcia.

Abstract: The role of Aesthetics as a science is to examine any expression of aesthetic thinking, evaluate perception and interpretation of created artefacts and analyse options of aesthetic research of the rest of the society and objects commonly on the edge of the interest. Given paper turns the interest on the period of Slovak prehistory (Iron Age) when the development of Europe was dictated by the countries of antic Greece and later by antic Roma, specifically about the period when Thracians and Scythians broke into our space. The aim of the paper is an aesthetic interpretation of chosen objects of this period focusing on analysis of aesthetic norm and evaluation of the consequences of its application in practice and on the final form of the objects. It is also connected with aesthetic function, which is necessarily present in objects retaining on aesthetic norm and generally, it could be identified in any objects.

Keywords: traco-scythian period, prehistoric artefacts, aesthetic objects, aesthetic norm, aesthetic function, cult function, transaction,

---

Niet pochýb o tom, že staroveké Grécko a Rím sa stali základným kameňom a inšpiračným zdrojom európskej tradície a ich vplyv pretrval až do dnešných dní. Naším dlhodobjším zámerom je však z hľadiska estetického skúmania poodhaliť prejavy, ale aj estetické myslenie národov, „objektívizované v artefaktoch“ (Sošková 2012, s. 14), ktoré koexistovali, ovplyvnili a boli ovplyvnené antikou, nakoľko ich umelecké prejavy a celkovo výrobky stoja v tieni svojich susedov a doposiaľ sa im nevenovala dostatočná pozornosť, minimálne z estetického hľadiska. Konkrétne, v prípade tohto príspevku, hovoríme o nomádskych národoch Trákov a Skýtov, ktoré prenikli v rámci výbojov až na juh nášho územia, kde sa na istý čas usídlili a tak ovplyvnili vtedajší vývoj a kultúrne smerovanie našej krajiny.

Predkladaná práca je prepracovaním pôvodne tematicky a obsahovo hutnejšej a obširnejšej nepublikovanej práce. Za dobu od napísania prvých riadkov po súčasnosť, sme mali možnosť vystúpiť na viacerých konferenciách a napísať niekoľko štúdií venujúcich sa aplikácii estetickej a umenovednej teórie na praveké artefakty a stať sa školiteľom niekoľkých bakalárskych prác podobného tematického zamerania. Naše názorové preferencie za tú dobu prešli zmenou a preto je nutná korekcia niektorých termínov ako aj prístupov a názorov, ktoré sme pôvodne zvolili. Taktiež treba priznať, že vzhľadom na obširnosť problematiky budeme musieť do budúcnosti nastoliť a odpovedať na viacero nutných a pre naše skúmanie zásadných otázok, ako napr.:

- ako máme pristupovať, chápať a užívať pojem umenia na obdobie praveku;

- aký jazyk (výrazové prostriedky) si toto umenie / umelecký prejav volí;
- ako vnímame ciele, postupy, metódy a prístupy estetického skúmania pravekého obdobia;
- diskurz estetického skúmania pravekých artefaktov.

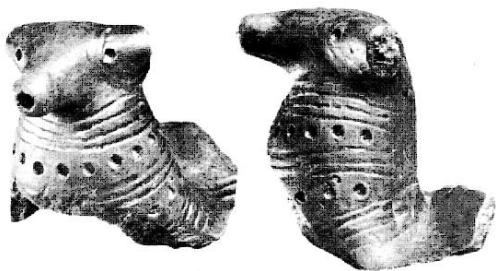
Cieľom štúdie je aplikácia vybraných estetických pojmov pri interpretácii pravekých artefaktov, ktoré z časového hľadiska radíme do trácko – skýtskeho obdobia, a tak na prísne teoretickej rovine, pomocou opatrných predpokladov zaujať stanovisko k prejavu estetického myslenia danej doby. Treba podotknúť, že za predmet estetického skúmania môžeme považovať všetko vókol nás, čo je potenciálnym nositeľom estetickú hodnoty a cez estetickú funkciu vyvoláva, alebo navodzuje v recipientovi estetické stavy a teda skutočne všetko v našom okolí (Zuska 2001, s. 26-27). V užšom zmysle sú to predmety, podobne ako umenie, určené svojim ustrojením k estetickému pôsobeniu. Avšak aktívna spôsobilosť k estetickú funkciou nie je reálnou vlastnosťou predmetu, aj keď zámerne kvôli nej vytvoreného, ale prejavuje sa len za istých okolností – v istom spoločenskom kontexte (Mukařovský 1965, s. 19). Tento kontext je nutné pri tak vzdialených artefaktoch často krát rekonštruovať a identifikovať, aby mohol nastať proces adekvátnej recepcie a interpretácie diela.

G. Dorfler sa v tomto smere zmieňuje o záveroch tzv. transakčnej školy, kde chápe transakciu ako dlhodobý proces predávania informácií a teda tradície zo staršej generácie na mladšiu, kde si spoločnosť, ale aj jedinec vytvorí akýsi súbor vedomostí a skúseností, ktorý neskôr slúži ako základ pre súčasné a budúce vnímanie. Každá transakcia obsahuje početné prvky a spôsobuje overiteľnosť ostatných životných situácií na základe tohto súboru a s tým súvisí aj fakt, že všetky minulé skúsenosti majú vplyv na recipientove vnímanie a jeho interpretáciu ako takú (Dorfler 1976, s. 16-18). Ak pripojíme fakt, že neexistuje overiteľnosť našich predpokladov, čo sa pravekého obdobia týka, mohlo by dôjsť k chybnému záveru o absencii, príp. neexistencii transakcie v tejto dobe. Transakcia je však skúsenostná veličina, ktorá je prítomná, kým sa kontinuálne pokračuje v danej tradícii, teda pri tvorbe niečoho, nakoľko každý jeden výrobok, či umelecký, alebo nie, nadväzuje na isté tradície (estetické), prípadne na osobné skúsenosti a vedomosti, ktoré vznikajú empirickým procesom a zaraďujú sa do transakčného súboru. Narušením procesu transakčného „posúvania“ informácií a vzdelanosti sa stráca možnosť pochopiť a adekvátne uchopiť hmotné prejavy jednotlivých pravekých kultúr, ale aj ich estetické preferencie (to je príklad aj pravekého umenia a pravekých artefaktov). To čo sa pre nás však nezachovalo a sťažuje možnosť reálnej a na základe zažitého, adekvátnej interpretácie a chápania pravekých výrobkov je kľúč, potrebný pre to, aby transakcia a jej hmotné výsledky boli aspoň čiastočne čitateľné a dešifrovateľné (Dorfler 1976, s. 16-18). Na základe toho treba naznačiť, že môžeme ukázať len možnosti, nie odpovede prezlečené za všeplatné pravdy.

Pre jasne formulovanie nášho skúmania je nutné aj terminologické uchopenie a zadefinovanie analyzovaných objektov. Pôvodne sme mali snahu spojením slova artefakt (v archeológii bežne používaný termín) a označenia estetický objekt, vytvoriť pojem estetický artefakt, išlo by tu však o zbytočnú duplicitu a vytváranie nových pojmov. Časom sme od tejto možnosti upustili a taktiež, v príspevku prednesenom 12. októbra 2012 na vedeckej konferencii pod názvom *Špeciálna kultúrno a spoločenského vývoja východného Slovenska* a súčasne v zatiaľ nepublikovanej štúdiu užívame pojem obraz (spoločne s pojmom artefakt a nástroj) kde obraz chápeme ako objekt, ku ktorému pristupujeme s estetickým záujmom, resp. naň esteticky nazeráme. Detailnejšie by mohla definícia znieť nasledovne: „*pojmom obraz označujeme tú skupinu artefaktov, pri ktorých bude možné identifikovať viaceré významové vrstvy a ke ich vyhodnoteniu za obrazy budeme môcť dospieť len estetickým osvojením/vnímaním a teda zaujatím estetického postoja voči vnímanému a recipovanému artefaktu*“ (Makky 2012, s. 33)

Historicky spadá obdobie prítomnosti Skýtov¹ a Trákov² do staršej fázy doby železnej – tzv. doby halštatskej. Typické pre toto obdobie, ako to už v praveku bývalo, bolo používanie materiálu, ktorý dal celému obdobiu pomenovanie (Vizdal 2003, s. 47). „Podobne ako to bolo s meďou a bronzom, aj železo potrebovalo dlhý čas, kým sa s ním naše krajiny vo väčšom rozsahu zžili a prijali ho ako prvý obecné úžitkový kov“ (Novotná 1994, s. 82). Počiatok doby železnej na Slovensku kladieme do polovice 8 stor. p. n. l. (Miroššayová 2004, s. 68), pričom obdobie, ktoré nás zaujíma a ktorým sa vo vzťahu k Slovensku budeme zaoberať datujeme do 6–4/3 stor. p. n. l. (Novotná 1994, s. 80-81). Predmet skúmania vymedzuje prítomnosť Trákov a Skýtov, a teda objavenie sa typicky nomádskych prvkov v hmotnej báze Slovenska. Aj preto sa často používa označenie trácko-skýtsky horizont (Novotná – Novotný 1990, s. 105-106). Tento cudzí element u nás nereprezentovali spomínané etniká, aj keď istá etnická prítomnosť je dokázaná, ale identifikujeme ho skrz archeologické kultúry – vekerzugskej (južné a stredné Slovensko) a kuštanovickej (východné Slovensko) (Dušek – Dušek – Romsauer 1980, s. 184).

Z celkovej nádhery skýtskych pamiatok sa na naše územie dostáva len slabý odlesk, i keď náplň trácko-skýtskej kultúry si zachováva aj u nás osobitný a svojrázny charakter (Paulík – Novotná – Benadik 1962, s. 159-160). Podstatnú zložku oboch kultúr predstavovalo domáce obyvateľstvo asimilované novými etnikami, a tak vznikla kultúra, ktorú môžeme z hľadiska etnického zloženia len s výhradou označiť za skýtsku alebo trácku (Novotná 1994, s. 93), ale v prípade kultúrneho prejavu nie je táto rezervovanosť až taká nutná. „Základnou črtou skýtskej (trácko – skýtskej) kultúry je tzv. skýtska triáda: výzbroj, konský postroj a zvierací štýl. Všetky tri súčasti našli odozvu aj u nás. Zhotovovali sa miestne napodobeniny niekedy od pôvodných vzorov vzdialených“ (Makky 2011, s. 60). Ako výzdobný prvok skýtsko – tráckej periódy sa uplatňuje zvierací štýl

(obr. č. 1) – u nás je populárny najmä motív interpretovaný ako štylizovaná orlia hlava, ale využíva sa aj rastlinný motív (obr. č. 2) (Paulík – Novotná – Benadik 1962, s. 161-162). Ozdoby, súčasti kroja a šperky v hrobch vekerzugskej kultúry patria taktiež k častým nálezom (Novotná – Novotný 1990, s. 115, 117). Cudzím prvkom u nás sú hadovito stočené strieborné ozdoby do vlasov – hadovité záušnice (obr. č. 3); zvláštnu obľubu nadobudli

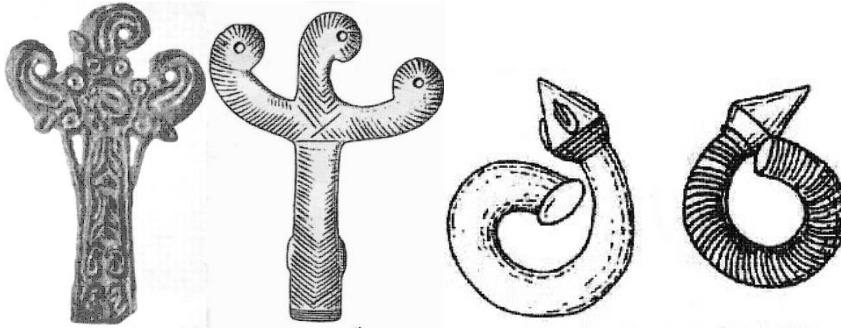
hlavne v Karpatskej kotline, v domácom prostredí etník nie sú až také rozšírené, podobne ako hlinené pečatidlá – pintadery.³ K pozoruhodným nálezom sa zaradili hlinené zvieracie plastiky (obr. vľavo), ktoré

¹ Hlavným zdrojom poznatkov o skýtskej kultúre sú rozmerné mohylové násypy (kurhany), ktoré schovávali početnú industriu: ozdoby, keramiku, tepané nádoby, zbrane, šperky, zrkadlá a ako také, hmotné pamiatky a artefakty skýtskej „umeleckej“ a remeselnej činnosti. Väčšina milodarov nájdená v mohylách bola vyhotovená v zvieracom štýle, ktorý sa stal kľúčový pre určenie skýtskych pamiatok. Zdroje a popularita týchto výrobkov v rámci skýtskej spoločnosti vychádza z náboženských a magických predstáv (Smirnov 1980, s. 50; Novotná – Novotný 1990, s. 63-93; Mukařovský 1965, s. 24).

² Susedstvo Trákov s viacerými rozvinutými civilizáciami v konečnej miere ovplyvnilo a pomohlo sformovať osobitný kultúrny prejav tráckych nomádov. Z hmotných pamiatok, ktoré sú pre naše skúmanie kľúčové, bolo pre Trákov v počiatku určujúce „umenie“ geometrického štýlu, ktoré plnú mieru vyjadrenia dosiahlo až vo 8. – 6. stor. p. n. l. Tieto tzv. „bronzky“ predstavovali hlavne časti a ozdoby konských postrojov, dýky a sceptra so zvieracími hlavami, či protomami, závesky v tvare malej sekery ozdobené zvieracími figúrkami či hlavičkami, vtáčie tvary, miniatúrne nádoby, prelamované a neprelamované gule a. i. Základnými rysmi tráckej kultúry je dominantná dekoratívnosť. Všetky predmety boli zdobené skromným geometrickým ornamentom (prevažne ryté čiarky, priamky, kruhy, špirály, vlnovky, hadovky, trojuholníky a štvoruholníky), ktorý bol podriadený celku (Bouzek 1990, s. 53-57; Bouzek – Hošek 1978, s. 125; Vedenikov – Gerasimov 1976, s. 19-21).

³ Mali bohatú výzdobu (trojuholníky, hviezdice, obdĺžniky a pod.), používali sa na výzdobu odevu a možno aj iných predmetov (Paulík – Novotná – Benadik 1962, s. 162-163).

sa sporadicky začínajú objavovať už na konci doby bronzovej a zvyknú sa interpretovať rôzne (Miroššayová 2004, s. 73-74).⁴

Obr. č. 1., 2., 3.: Bronzové kovanie tulca v zvernom štýle (vľavo) s rastlinnou výzdobou (v strede) a strieborné hadovité záušnice (vpravo).

Určujúce pre vývoj danej doby bola zmena klímy – chladnejšie a vlhkejšie počasie, ktoré predurčilo poľnohospodárske spoločenstvá k zániku a donútilo ich k obžive pastierstvom. Rozširuje sa nomádsky spôsob života, ktorý prinášal so sebou isté špecifiká – pravidelná migrácia, veľké stáda zvierat, „život v sedle“, prenosné a funkčné príbytky, hmotný majetok bol výsledkom bojových výprav za korisťou a pod (Buchvaldek 1985, s. 155). Podmienky formovania kultúry, sme uviedli hlavne z dôvodu dôležitosti pri modulovaní podoby estetickej normy vtedy platnej. Je nemožné odoprieť vzťah a závislosť, ktorá existuje medzi spoločenskou organizáciou a neustálou premenou estetickej normy. J. Mukařovský v rámci vymedzenia sociológie estetickej normy hovorí aj o úlohe prostredia, v ktorom sa norma tvorí. Nepopiera jeho dôležitosť, no vzťah ktorý medzi normou a prostredím existuje charakterizuje ako voľný a teda umožňujúci estetickej norme vysokú mieru autonómie, ktorá ju izoluje od noriem ostatných (Mukařovský 1965, s. 36-38). Súhlasíme s jeho ponímaním úlohy estetickej normy v spoločnosti, ale odmietame sa postaviť k vzájomnému vzťahu s prostredím tak benevolentne, prinajmenšom ak hovoríme o období praveku. Myslíme si, že prostredie predstavuje jeden z kľúčových prvkov determinujúci podobu a premeny pravekých kultúr s priamym vplyvom na normy (nie len estetické), spoločnosť, uctievaný kult, spôsob života a pod., ktoré v konečnej miere tiež nachádzajú svoje odzrkadlenie v tvorivej činnosti ľudí a teda nutne opäť zasahujú do oblastí kde má estetická norma dosah. Vzťah medzi prostredím a vymedzením, resp. sformovaním konkrétnej estetickej normy, ktorý je určujúci pri tvorbe a vnímaní estetických objektov je podľa nás užší a s väčšou mierou závislosti ako naznačil J. Mukařovský.

G. Dorfler v knihe *Proměny umění* naznačuje podobný vzťah, keď hovorí o technických požiadavkách vplyvujúcich na kultúrnu zmenu. Pod pojmom „technika“ budeme v tomto zmysle rozumieť skutočnosť, že „v každom zľoumaném období se setkávame s určitými zvláštnimi podmínkami (jejichž základem jsou bezpochyby etické a společenské, vědecké a náboženské příčiny), které si vynútily vznik a rozvoj zvláštní techniky, v onom období, jediné vhodné a prirodzené - a predevším jediné odpovídající zvláštnímu způsobu vnímání tehdejšího člověka“ (Dorfler 1976, s. 34). V našom prípade už samotná prítomnosť nového kovu s inými technickými a fyzikálnymi vlastnosťami, zmena klímy, ktorá spôsobila zmenu obživy a spôsobu života a tak aj zmenu svetonázoru

⁴ Problematikou nutnosti kladenia opatrných záverov, ak pojednávame o obsahu, forme a téme pravekých artefaktov na základe nášho empirického skúmania, sa zaoberáme v štúdií *Interpretácia vybraných „kultových“ sošiek z východného Slovenska vo svetle estetických a umenovedných teórií*. Snažili sme sa opatrne naznačiť problém, ktorý vidíme je hlavná váha estetickej interpretácie prenesená výhradne na identifikáciu menovaných troch prvkov (Makky 2012, s. 27-33).

a spoločenského usporiadania, viedla ku kultúrnej zmene, čo sa okrem iného podľa nás odrazilo aj na výrobkoch Trákov a Skýtov.

Ústredný pojem nášho uvažovania je estetická funkcia, ktorá je v priamom vzťahu k estetickému norme a nakoľko našim zámerom nie je definovať estetickú normu ako takú, ale objasniť spôsob jej uplatnenia (života) v praveku a taktiež popísať hlavné štýlové, formálne a výrazové špecifiká objektov po uplatnení estetického normy doby železnej. „*Termínom „funkcie“ tu rozumiem dôvody, vlivy, motivácie, podnety, ktoré v každej dobe vedou k vytváreniu diel, jež my dnes nazývame „umeleckými“; jež však ve starověku definovali jako techné, fetiš, náboženský předmět, pracovní nástroj, pečeť, amulet atd“* (Dorfles 1976, s. 104).

Pri estetickom vnímaní a nazeraní všetkých objektov zohráva kľúčovú úlohu prevládajúca funkcia, ktorá je určujúcim a determinujúcim prvkom spôsobu nášho vnímania. Ak chceme odhaliť, prípadne načrtnúť podobu estetického normy, musíme tieto funkcie jednotlivých predmetov pomenovať a vymedziť ich vzťah navzájom. Otázne je, či hovoríme o vzťahu hierarchickom, alebo je tento vzťah, ako hovoril J. Mukařovský, len dynamický a premenný, kde funkcie vzájomne raz spolupracujú inokedy súperia, ale nikdy neostávajú stabilné. Príkladom je napr., ako ho označil J. Mukařovský, cirkevné umenie, alebo akékoľvek umelecké prejavy spojené s kultom, kde vzájomne spolu v plnej miere pôsobia estetická a náboženská funkcia, pričom jedna z nich sa snaží vždy byť tou dominantnou a druhú využiť ako svoj prostriedok (Mukařovský 1965, s. 24). Status primárnosti a sekundárnosti funkcií označuje však len mieru (presah) prítomnosti tej ktorej funkcie oproti ostatným v konkrétnom skúmanom objekte, nie jej nadradenosť nad ostatnými a nesvedčí o jej absolútnom statuse a umiestnení, nakoľko ako sme naznačili, hranice medzi jednotlivými funkciami sú nestabilné a taktiež na komplexné vnímanie a pochopenie toho ktorého objektu je nutné poznať a identifikovať všetky obsiahnuté funkcie v ňom.

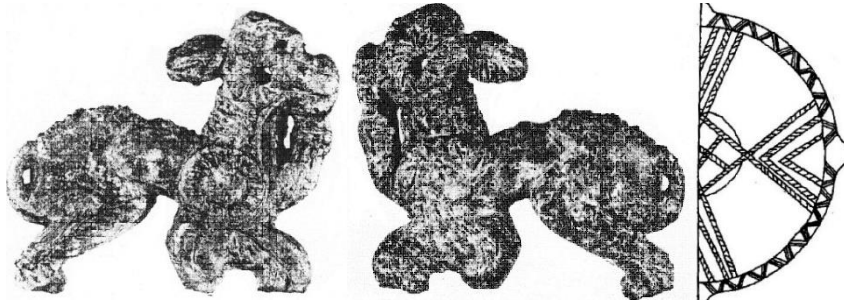
Estetická funkcia sa tak ocitá v obkľúčení a v zložitej pavučine viacerých funkcií, ktoré ju v praveku viac ako dnes oberali o pole svojej pôsobnosti. Najčastejšia a možno dokonca prvotná je funkcia praktická, ktorá sa stala základom pre funkcie ostatné. Môžeme o nej hovoriť ako o celkovo dominantnej a primárnej funkcii praveku, ako o pramennej funkcii. Neprečenujeme jej úlohu ani nepodčenujeme úlohu funkcií ostatných, ale musíme si uvedomiť jej prvotnosť a dominantnosť. Tak napr.: prvotné kamenné nástroje a keramika plnili primárne funkciu praktickú (opracovávanie surovín, uskladnenie potravín, prenášanie potravín, tekutín, materiálov) a ich kultová funkcia v spojitosti s pochovávaním a obradmi, ako nástrojov potrebných pre život na onom svete, pramenila z ich praktického využitia vo svete živých. Ekvivalenty, ktoré na prvý pohľad nepredstavujú funkciu praktickú, ale v podstate nie sú ničím iným, ako jej modifikáciou špecializovanou na konkrétnu oblasť života, alebo praktickej činnosti sú napr.: lovecká, vojenská a remeselná funkcia.

Kultová funkcia ako taká je neodlúčiteľne spojená so životom pravekého človeka už od doby objavenia sa prvých podôb viery v niečo a zároveň s ňou od prvého okamžiku ide ruka v ruke v rôznej podobe a miere funkcia estetická. Vzájomný a osobitý vzťah oboch funkcií sme už vyššie popísali, teraz sa zameriame výlučne na funkciu kultovú, ktorú plnili viaceré artefakty z nášho územia.⁵ Artefakty s dominanciou kultovej funkcie, pochopiteľne súvisia s praktikovaním kultu a iných obradov, s predmetmi, ktoré slúžili ako amulety a taktiež ju nachádzame v objektoch, ktoré súvisia s pochovávaním a smrťou a teda mala vysokú mieru zastúpenia v milodaroch. Pri vyslovovaní súdov o prítomnosti,

---

⁵ Treba hneď podotknúť, že do oblasti kultovej funkcie patria aj ďalšie, podľa termínu špecializovanejšie, ktoré majú vyústenie podobného charakteru, nakoľko podľa nás, funkcia nie je vlastnosťou predmetu, ale výsledkom recipientovho využitia, nazerania a vnímania predmetu. Preto ku kultovej funkcii radíme aj funkciu magickú, ochrannú, obradnú (ktorá sa javí byť na pomedzi s praktickou) a pod.

neprítomnosti, primárnosti a sekundárnosti kultovej funkcie, musíme postupovať veľmi opatrne, nakoľko netreba zabúdať na priepasť času, ktorá posunula naše vnímanie a nazeranie na isté veci oproti človeku doby železnej. Na obrázkoch č. 4 a 5 si môžete všimnúť dva príklady predmetov, ktoré sú dávané do kontextu s kultom. V prvom prípade ide o bronzovú skulptúru vyhotovenú v zvernom štýle a v druhom prípade o výzdobu vnútornej strany misky nájdenej v tráckom hrobe v Michalovciach. Na kultovú funkciu sa zvykne usudzovať jednak z dôvodu ojedinelosti nálezov podobného charakteru na našom území, jednak z ich rozdielnosti vyhotovenia (najmä pri miske) oproti bežne nachádzaným tvarom, kde môžeme vidieť aj značný a predovšetkým cielený presah funkcie estetickej, nakoľko keramická miska je ozvláštnená od ostatných artefaktov práve mierou estetizácie - výzdobou.

Obr. č. 4, 5: (vľavo) bronzový artefakt v zvernom štýle z Presľan nad Ipľom, (vpravo) výzdoba vnútra misky z pohrebiska v Michalovciach.

Nakoniec nám ostala estetická funkcia. Ako sme v prvých riadkoch štúdie povedali, nezasahuje len oblasť umenia, ale akýkoľvek predmet alebo dianie sa môže stať jej nositeľom. „*Neexistujú predmety a deje, ktoré by svou podstatou nebo svým ustrojením byly bez ohledu na dobu, místo i hodnotitele nositeli estetické funkce, a jiné, které by, opět pro své reálné uzpůsobení, byly z jejího dosahu nutně vyloučeny*“ (Mukařovský 1965, s. 19). Hranice estetickej oblasti nie sú dane realitou ani inými pravidlami a sú veľmi premenlivé. Ak by sme sa chceli pýtať na predmety s dominantnou estetickou funkciou v trácko – skýtskom horizonte, pravdepodobne by sme nenašli žiadne, alebo minimálne množstvo takýchto výrobkov. Podstatou estetickej funkcie je navodzovať estetické stavy – v praveku predovšetkým cez výzdobu predmetov a ľúbivosť. Kultové predmety, ktoré sme popísali, boli značne zdobené a práve v ich prípade sa dostali do vzťahu funkcie estetickej a kultovej, nakoľko ako sme už naznačili, kultová funkcia je dominantná a estetická je až na druhom mieste a len slúži, resp. dotvára funkciu kultovú, zvyrazňuje ju. Podobná situácia nastáva aj pri estetizovaných praktických predmetoch, čo sa prejavuje taktiež vysokou mierou ozdobnosti, ale tu nastáva iný výsledok, lebo zdobenie nepomáha praktickej funkcii daného artefaktu, ale upriamuje našu pozornosť a tak sa konkrétny artefakt mohol opäť chápať ako výnimočný. Azda jedinou oblasťou, o ktorej smieme s istou opatrnosťou vyhlásiť, že funkcia estetickej sa stáva dominantnou, alebo minimálne rovnocennou s inými funkciami, sú šperky a ozdoby tela, nakoľko je tu kľúčová schopnosť predmetu ozdobiť človeka, alebo odev, no zároveň nesmieme zabúdať na možnosť ich významu pre kult, alebo pre mágiu v úlohe amuletov.

Aby sme predstavili aspoň niektoré tvarové, štýlové a formálne charakteristiky uplatnenia estetickej normy na skúmaných artefaktoch trácko – skýtskeho horizontu na Slovensku, musíme porovnať hmotnú bázu, ktorá najviac vypovedá o skúmaných kultúrach – teda keramiku, s hmotnými pamiatkami rovnakého charakteru okolitého územia (slovenského) v tom istom čase. Týmto porovnaním dosiahneme zaujímavý výsledok. Pre trácku keramiku na Slovensku je typické používanie pomaly rotujúceho hrnčiarskeho kruhu (zotrváva aj výroba v rukách), celkové hrubnutie tvarov, ubúdanie výzdoby a objavenie sa tvarov pre južné

Slovensko zastaraných (Paulík – Novotná – Benadik 1962, s. 90-91). Skýtsko – trácke prostredie úplne zavrholo záľubu halštatského ľudu v bizarných keramických tvaroch, s vysokou mierou ozdôb- priam figuratívneho charakteru (obr. č. 6.) (Paulík 1980, s. 182). Na jednej strane tu máme kultúrny okruh, ktorým sa zaoberáme, vyrábajúci keramiku dokonalejšou technológiou, no zároveň sa navracajúci k starším, prekonaným, hrubším a jednoduchším tvarom (obr. č. 7). Na strane druhej sa na Slovensku prejavovali ostatné kultúry, vyrábajúce keramiku v rukách, ale s neporovnateľnou virtuozitou výsledku (obr. č. 8).

Obr. č. 6, 7 a 8: (vľavo) nádoba kalendrberskej kultúry – Nové Košariská, (vstrede) nádoba vekerzugskej kultúry z pohrebiska v Presľanoch nad Ipľom a (vpravo) zdobená amfora na nôžke z pohrebiska v Mužli

Tento charakteristický hmotný prejav, je odrazom uplatnenia estetickej normy, ktorú nechápeme ako dogmatický predpis, ale ako odporúčanie (vymedzenia, čo bolo určujúce) dané do užívania tradíciou ktorej sa tvorcovia nutne pridržali. Samotný fakt, že územia, ktoré hraničili s rozšírením trácko – skýtskej kultúry, aj bez znalosti hrnčiarskeho kruhu, tvorili tenkostenné, maľované, leštené, tuhované a v niektorých prípadoch aj nádoby s figuratívnymi aplikáciami nám umožňuje predpokladať, že výsledné trácko-skýtske keramické tvary neboli výsledkom nízkej zručnosti tvorcov, ale ich zámerom. Tento predpoklad potvrdzuje ďalšia skutočnosť, ktorej sme sa okrajovo dotkli a teda, že na území Slovenska nie je možné hovoriť o prítomnosti etnických Skýtov a Trákov v takej miere, aby sformovali samostatnú kultúru, nakoľko mohli predstavovať len invazívny prvok, ktorý sa asimiloval s domácim obyvateľstvom a tak vytvoril ojedinelý kultúrny podklad. Pochopiteľne, medzi domorodým obyvateľstvom boli aj tvorcovia a remeselníci predchádzajúcej tradície, so zaužívanými vyššími nárokmi na podobu keramiky. Je jasné, že trvalo istú dobu, kým sa naučili pracovať s kruhom, ale aj tak môžeme hypoteticky tvrdiť, že stav keramickej bázy bol výsledkom preferencií, kanónu a teda normy, ktorú si so sebou priniesli cudzie etniká. Prechod medzi jemnejšou a prepracovanejšou a hrubšou keramikou je jasne zreteľný na birituálnych pohrebiskách, ktoré dokumentujú pochovávanie pred príchodom, počas postupného prenikania a po príchode a usadení sa nomádskych národov (napr. Nové Zámky).

Oproti tomu sa tvorivé nadanie prejavilo na iných druhoch výrobkov – pintadery, zaušnice, perly, zdobenie zbraní, kovania tulcov, malé figurálne plastiky a ostatné ozdoby tela a odevu. Na prvý pohľad sa človeku nechce veriť, že výrobky prislúchajú tej istej kultúre, najmä keď jedna oblasť materiálnej bázy vykazuje (z nášho hľadiska) vysokú mieru estetizácie a druhá oblasť života strohú praktickosť a hrubosť. No stačí si uvedomiť, aký spôsob života viedli etniká Trákov a Skýtov, lepšie povedané s akou tradíciou prišli na naše územie a odpoveď sa naskytne sama. Hovoríme v oboch prípadoch o kočovných národoch, ktoré si vážili hmotné majetky schopné rýchlej prepravy. Naskytá sa nám úvaha, že estetickú normu oboch etník formoval pre nich charakteristický spôsob života a tá mala taktiež vplyv na život daných etník. Pre nomádov bola určujúca schopnosť boja, jazdy na koni, praktickosť v obmedzených životných podmienkach a pochopiteľne, pri bohatších jedincoch, schopnosť a možnosť ukázať bohatstvo, moc a zvrchovanosť – preto početné ozdoby tela a odevu a taktiež špeciálne zdobené zbrane. Prostredie,

technika a transakčný proces sú ústrednými determinantmi akejkoľvek tvorby a tradície – či remeselnej, alebo umeleckej. No aj keď sa v oblastiach s prítomnosťou vekeerzugskej aj kuštanovickej kultúry stretli dve tradície, a obe mali svoju mieru účasti na konečnej podobe výrobkov, je zrejmé, že hlavné slovo pri tvorbe mal „vkus“ vládnucich, a teda cudzích etník. Zaujímavým prejavom domáceho vplyvu, pre nomádov cudzieho prostredia, bola zmena z kočovného spôsobu života na usadlý, ktorá vypovedá o zmene zvyklostí a dá sa predpokladať, že táto zmena oproti tradíciám nastala aj v iných oblastiach života, či už v tvorbe lebo priamo v estetickej norme.

Estetická norma trácko – skýtskeho obdobia mala podobu zlúčených odporúčaní domácej a cudzej tradície. Aj napriek preferovaniu trácko – skýtskej normy, sa museli úlohy vytvoriť výrobky podľa vládnuceho vkusu zhostiť domáci majstri na základe vlastných skúseností – toto platí hlavne pre prvú generáciu výrobcov, ktorí vyrábali výrobky už predošlej tradície, teda hovoríme o prechodnom období. Taktiež sa zdá, že neskoršie generácie vyrábali výrobky podľa starších vzorov a teda z uplatňovanej estetickej normy nikdy úplne nevymizol domorodý, pôvodný prvok, aj keď trácko–skýtsky získal na dominancii. A ako hovorí J. Mukařovský, estetická norma ako taká sa mení už len procesom svojho sústavného uplatňovania, aj keď v praveku bol očividne tento proces výmeny starej normy za novú značne spomalený a jej zmena nastávala v dlhších krokoch. Odpovedať na otázku podoby, resp. presnej formulácie estetickej normy (čo nie je ani naším cieľom) doby železnej, je na základe predloženej štúdie zatiaľ nemožné a museli by sme sa uchýliť k hypotézam hraničiacim s nadinterpretáciou, ktorá by bola pochopiteľne výsledkom nášho nazerania a nie plnoprávnou odpoveďou na položenú otázku.

Literatúra :

- [1] BOUZEK, J. 1990. Thrákové. Praha: Panorama.
- [2] BOUZEK, J. - HOŠEK, R. 1978. Antické černomoří. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- [3] BUCHVALDEK, M. (ed.). 1985. Dějiny pravěké Evropy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- [4] DORFLES, G. 1976. Proměny umění. Praha: Odeon.
- [5] DUŠEK, M. - DUŠEK, S. - ROMSAUER, P. 1980. Doba Halštatská. In. Slovenská archeológia. Roč. 28, č. 1, s. 181-191.
- [6] MAKKY, L. 2012. Interpretácia vybraných „kultových“ sošiek z východného Slovenska vo svetle estetických a umenovených teórií. In. MAKKY, L. – MIGAŠOVÁ, J. - HAŠKO, Š. (eds.) Špecifiká kultúrneho a spoločenského vývoja východného Slovenska. Prešov: FF PU, s. 19-35.
- [7] MAKKY, L. 2011. Trácko – skýtske prieniky na územie Slovenska v dobe halštatskej (diplomová práca). Prešov: IH FF PU v Prešove.
- [8] GAČKOVA, L. (ed.). 2004. Archeologické dedičstvo Zemplína, pravek až včasný stredovek. Michalovce: Zemplínska spoločnosť Michalovce.
- [9] MUKAŘOVSKÝ, J. 1965. Estetická funkce, norma a hodnota ako sociální fakty. In. MUKAŘOVSKÝ, J. Stúdie z estetiky. Praha: Odeon. s. 17-54.
- [10] NOVOTNÁ, M. 1994. Svedectvá predkov. Martin: Matica slovenská.
- [11] NOVOTNÁ, M. - NOVOTNÝ, B. 1990. Pravek Európy III. Skýti. Bratislava: Univerzita Komenského.
- [12] PAULIK, J. Praveké umenie na Slovensku. Bratislava: Tatran.

- [13] PAULIK, J. - NOVOTNÁ, M. - BENADIK, B. 1962. Život a umenie doby železnej na Slovensku. Martin: SVKL.
- [14] SMIRNOV, A., P. 1980. Skýtové. Praha: Panorama.
- [15] SOŠKOVÁ, J. 2012. Problémy skúmania dejín estetického myslenia na Slovensku. In: MAKKY, L. – MIGAŠOVÁ, J. - HAŠKO, Š. (eds.) Špecifická kultúrneho a spoločenského vývoja východného Slovenska. Prešov: FF PU, s. 11-18.
- [16] VEDENIKOV, I. - GERASIMOV, T. 1976. Thrácke umění. Praha: Odeon.
- [17] VIZDAL, M. 2003. Sprievodca pravekom východného Slovenska. Prešov: Metodické pedagogické centrum.
- [18] ZUSKA, V. 2001. Úvod do současnosti tradiční disciplíny. Praha: Triton.

Mgr. Lukáš Makky
Inštitút estetiky, umeleckej kultúry
a kulturológie
FF PU v Prešove
lukas.makky@gmail.com

---

www.casopisespes.sk
